

МЕХАНІЗМИ ПОРОДЖЕННЯ МІРКУВАННЯ В НОВЕЛІ

У статті розглядаються процеси, що призводять до породження внутрішнього мовлення людини та його вербалізації у тексті новели. Досліджуються функції міркування у розкритті змістовно-концептуальної інформації тексту, показано, що поява міркування у новелі є ситуаційно зумовленою та вмотивованою.

Ключові слова: міркування, внутрішнє мовлення, змістовно-концептуальна інформація, ситуативна зумовленість.

Клименко Е. В. Механизмы порождения рассуждения в новелле. В статье рассматриваются процессы, приводящие к порождению внутренней речи человека и её вербализации в тексте новеллы. Исследуются функции рассуждения в раскрытии содержательно-концептуальной информации текста, показано, что появление рассуждения в новелле является ситуативно обусловленным и мотивированным.

Ключевые слова: рассуждение, внутренняя речь, содержательно-концептуальная информация, ситуативная обусловленность.

Klymenko Olena V. Mechanisms of the generation of cogitation in the short story. The paper deals with processes resulting in the generation of internal speech of a man and its verbalization in the text of the short story. Special attention has been attached to the functions of cogitation in discovering the substantial conceptual information of the text. Appearance of cogitation in the short story is situation-conditioned and motivated.

Key words: cogitation, internal speech, substantial conceptual information, situational conditionality.

Метою нашої статті є дослідження механізмів породження міркування у внутрішньому мовленні та його вербалізації у тексті новели. Для досягнення поставленої мети вважаємо за необхідне зупинитися на вивченні того, як саме відбувається та чим зумовлюється поява міркування в тексті новели.

Внутрішнє мовлення є проміжною ланкою у породженні зовнішнього мовлення та його сприйняття. До вивчення процесів породження мовлення взагалі, і внутрішнього мовлення зокрема, існують сьогодні два підходи: когнітивний та психолінгвістичний.

Міркування як результат процесу породження внутрішнього мовлення є когнітивно-психологічною категорією. Як когнітивно-психологічна категорія міркування є вербалізованим результатом процесів ментальної діяльності людини, що протікають у її свідомості у процесі вирішення тих чи інших завдань. В результаті таких процесів виникають логічно оформлені висловлювання.

Породження мовлення може проходити у двох напрямках – з одного боку, як його вимовляння, з іншого боку, як актуалізація відповідного уявлення. Породження внутрішнього мовлення відбувається “на фоні інших раніше відтворених висловлювань, які утворюють мовленнєвий контекст цього процесу” [Кучинский 1988, с. 100]. Моделі породження мовленнєвого висловлювання базуються на положеннях Л. С. Виготського (мовлення бере початок від мотиву та йде до внутрішнього слова, до значень зовнішніх слів і, нарешті, до зовнішніх слів). Розроблені різні моделі породження мовлення [Зимняя 1985; Леонтьев 1977], але всі ці моделі включають загальні етапи: формування задуму висловлювання, що пов’язано з домінуючою мотивацією, планування висловлювання; реалізація програми висловлювання; зіставлення реалізованого висловлювання з похідним.

Раціональним у вирішенні питання про дослідження внутрішнього мовлення та процесів його породження представляється вивчення усних та письмових текстів, які, з одного боку, мають матеріальну природу, а з іншого, духовний зміст [Васильев 1988, с. 6]. Оскільки внутрішнє мовлення функціонує в не озвученій формі, то вивчення його у всьому його психологічному та граматичному різноманітті доцільно проводити з використанням засобів літературної мови в художніх творах. Ми підтримуємо точку зору про те, що художнє змалювання внутрішнього мовлення в літературних творах одним із головних джерел його вивчення [Страхов 1969, с. 5]. Отже, в процесі внутрішнього мовлення відбувається породження текстів, тобто починає діяти механізм комунікативної діяльності суб’єктів.

На першому етапі процесу породження мовлення відбувається підготовка думки до об’єктивації, розпочинається мовленнєво-розумова діяльність, яка пов’язана з пошуком схеми майбутнього висловлювання та його мовного типу [Кубрякова 1991, с. 14].

Таким чином, породження мовлення є першою стадією створення дискурсу.

Кожний текст поділяється на окремі текстові компоненти. Ми спираємося на теоретичне положення про те, що в основі членування тексту лежить комунікативно-прагматична вимога

організувати текстову інформацію певним чином [Гришина 1983, с. 7]. Сучасна художня проза викликає особливий інтерес із погляду передачі в художньому тексті інформації та її організації. Ми дотримуємось традиційного членування художнього тексту на опис, повідомлення та міркування.

Міркування як текстово-дискурсивна одиниця художнього тексту є певною дискурсивною складовою тексту як одиниці комунікації, що є засобом передачі адресату певної інформації. Така форма є оптимальною та втілює в собі "процес мислення, типи та способи зв'язку елементів думки між собою" [Брандес 1990, с. 57]. З погляду логіки близьким до міркування є поняття аргументації.

Але іноді людина не тільки не висловлює проміжних ланок міркування, але й не відтворює їх у думках. Іншими словами, немає сенсу завжди відображати подумки та висловлювати у мовленні всі етапи розмірковувань над проблемою. В художніх творах внутрішнє мовлення героїв не завжди маркується якимись засобами, персонажі у своїх внутрішніх монологів висловлюють думки та почуття в оформлених мовленнєвих формах – описі, повідомленні або міркуванні (тобто, автор показує не сам процес, хід роботи думки, а лише його результат як синтаксично оформлене висловлювання). Внутрішнє мовлення у художньому творі зображується автором лише в умовній літературній формі [Страхов 1969, с. 55].

Як приклад можемо навести наступний діалог, у якому внутрішнє мовлення віднаходить своє вираження у зовнішньому:

– *Vous avez décidé cela brusquement?*

– *Oui ... non ... enfin ... On ne s'analyse guère à des moments pareils!*

(Анрі Труайя "Le Ressac")

Наведений приклад є діалогом героя з одним зі своїх знайомих, який питає його про те, чи було його рішення осмисленим, чи ні. Звісно, що у моменти, коли людина перебуває в стані афекту, вона не може реально мислити та приймати виважені рішення. Герой немов би ще раз переживає цей момент, він подумки повертається до нього, і відповідно його мовлення відтворює його мислення у той момент. Елементи внутрішнього мовлення, яке отримало вираження у зовнішньому (*Oui ... non ... enfin ...*), зображені як незавершений, переривчастий мовленнєвий процес, як мовлення у "телеграфному стилі", що є характерним для людини у складному емоційному стані. Кінець кінцем міркування з внутрішнього мовлення переходить у зовнішнє вираження та оформлюється лексичними та синтаксичними засобами.

Найважливішою функцією міркування у внутрішньому мовленні персонажу ми вважаємо формування та розкриття змістовно-концептуальної інформації, що міститься в тексті. Крім того, наявність міркування в формі внутрішнього мовлення надає йому дискретності і у той же час виразності.

Процес протікання міркування у внутрішньому мовленні можна проілюструвати на прикладі новели Паскаля Кастійона "La feuille qui tombe de l'arbre", де міркування героя озвучується в діалозі й направляється на співрозмовника, який допомагає героєві прийняти певне рішення:

– *Vous ne voulez pas m'apprendre ? demanda Victor.*

– *T'apprendre ! Si ... Oui ... Bien sur ... Pourquoi pas ? Mais tu sais, c'est dur ! C'est long ! Il faut faire tous les jours. Longtemps ! ... Rien d'autre ... Ne penser qu'à ça ! ... Seul !*

– *Ça fait rien, ça ne me gêne pas.*

– *Ça ne te gêne pas ! Ça fait rien ! ... C'est facile à dire que ça !*

(Паскаль Кастійон "La feuille qui tombe de l'arbre")

Прийняте рішення дається героєві нелегко, він вагається, розмірковує вголос, про що свідчить синтаксична структура міркування, його "телеграфний стиль". Це міркування в діалозі має прагматичну спрямованість на співрозмовника, який має зрозуміти всі труднощі в оволодінні професією матадора.

Міркування персонажу відбувається у його внутрішньому мовленні, яке переходить у зовнішнє вираження у діалозі. Звертає на себе увагу оформлення міркування, яке є переривчастим, не оформленим синтаксичними засобами, про що свідчить широка наявність пунктуаційних знаків – крапок, знаків оклику. Всі ці синтаксичні засоби показують роботу думки, процес внутрішньої напруги, коливання героя перед прийняттям рішення. Таким чином, міркування героя відбувається на етапі прийняття ним важливого життєвого рішення. Необхідність прийняття такого рішення зумовлює появу міркування в тексті новели.

Першим етапом породження міркування у внутрішньому мовленні персонажу новели є його ситуаційна зумовленість. Зазвичай, новела зображує якусь одну подію, яка, на перший погляд, може і не бути значною, проте має велике значення для визначення характеру персонажів. Такою подією в

новелі Анрі Труайя "Le Ressac" став намір героя розірвати стосунки зі своєю нареченою. Ідучи до неї, він розмірковує про те, як це краще зробити:

Jean Dupon cherchait une occasion de rompre avec sa maîtresse ... Il se rendit chez elle pour préparer le terrain. Comme chacun sait, rien n'est meilleur dans ces cas-là que de feindre une grande fatigue nuancée de tristesse. Certaines phrases préliminaires doivent être prononcées, quoi qu'il arrive, et Jean Dupont se les répétait en esprit.

(Анрі Труайя "Le Ressac")

Отже, подія – рішення героя про розрив стосунків зі своєю нареченою – є підготовкою думки до міркування, його мотивацією. Міркування героя пов'язане з попередньою подією – його рішенням, і тому є композиційно важливим, композиційно вмотивованим. З дискурсивного погляду, це міркування є об'єктивацією думки, вербалізованим міркуванням у внутрішньому мовленні героя. Неозначеності та узагальненості надають міркуванню займенники *chacun, rien, certaines*, узагальнююча лексика *dans ces cas-là*, теперішній час дієслів. Це міркування у внутрішньому мовленні персонажа, що підтверджується наявністю у повідомленні одразу після міркування виразу *en esprit*, що є складником дискурсивно-комунікативної рамки, яка обрамлює міркування в тексті новели.

Ситуаційна зумовленість міркування може бути безпосередньо пов'язаною з композиційною побудовою новели. Як приклад такого поєднання можна вказати на міркування головного героя новелі Роже Гренье "Chère petite madame", де воно є одночасно початком розвитку дій у новелі. Тут ця одиниця поєднує між собою частини тексту новели, тобто стає засобом реалізації такої категорії тексту, як його зв'язність. Міркування поєднує не просто частини художнього тексту, а події. Подія і викликає його появу в тексті, як у наступному прикладі, де такою подією є запрошення головним героєм дівчини на побачення до себе:

Luc avait un peu forcé sur la Sambuca. Il faut ce qu'il faut. La fin justifie les moyens. La noblesse de la cause fait foi de tout. Le café, c'est le nerf de la guerre. Il sourit, puis chassa les dictons de ses pensées pour se consacrer à l'essentiel.

(Клод Больдюк "Les joyeux compagnons")

Це міркування героя відбувається у внутрішньому мовленні, про що свідчать лексичні засоби (зворот *les dictons de ses pensées*).

Міркування як текстово-дискурсивна одиниця не обов'язково має проявлятися у внутрішньому мовленні, воно може отримати синтаксичне оформлення та перейти у зовнішнє мовлення, як наприклад, у новелі Рене Люко "Les deux agneux". Підчас це призводить до діалогу, до обговорення певної теми, як, наприклад, у новелі Андре Моруа "Une carrière", де міркування стає поштовхом до викладу історії.

Таким чином, міркування є вербалізованою об'єктивацією, синтаксично оформленим результатом ментальної діяльності людини, текстово-дискурсивною одиницею, що виконує функцію формування та розкриття змістовно-концептуальної інформації тексту. Ця функція міркування є однією з найважливіших. Поява міркування в тексті новели обумовлюється необхідністю прийняття героєм важливого життєвого рішення, у надзвичайних ситуаціях, тобто воно є ситуаційно зумовленим та вмотивованим. Ситуаційна зумовленість міркування є його характерною ознакою та прямо пов'язаною з композиційною побудовою новелістичного твору, оскільки ця текстово-дискурсивна одиниця поєднує між собою не просто частини художнього твору, а події, які і викликають її появу в тексті художнього твору. Таким чином, міркування стає засобом реалізації багатьох текстових категорій, і насамперед такої, як когезія.

Література

Брандес М. П. Стилистика немецкого языка / М. П. Брандес. – М.: ВШ, 1990. – 265 с. Васильев С. А. Синтез смысла при создании и понимании текста / С. А. Васильев. – К.: Наукова думка, 1988. – 237 с. Гришина О. Н. Соотношение повествования, описания и рассуждения в художественном тексте: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 "Германские языки" / О. Н. Гришина. – М.: МГУ, 1983. – 177 с. Зимняя И. А. Вербально-коммуникативная функция в восприятии и порождении текста / И. А. Зимняя // Психологические механизмы порождения и восприятия текста / [Отв. ред. И. А. Зимняя]. – Сб. научн. трудов МГПИИЯ. – Вып. 243. – М.: МГПИИЯ, 1985. – С. 3-9. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке: язык и порождение речи / [Отв. ред. Е. С. Кубрякова]. – М.: Наука, 1991. – 240 с. Кучинский Г. М. Психология внутреннего диалога / Г. М. Кучинский. – Минск: Университетское, 1988. – 206 с. Леонтьев А. А. Речевая деятельность / А. А. Леонтьев // Хрестоматия по психологии. [Под ред. проф. А. В. Петровского]. – М.: Просвещение, 1977. – С. 223-228. Страхов И. В. Психология внутренней речи / И. В. Страхов. – Саратов: СГПИ, 1969. – 55 с.